

Становище

за дисертацията на Татяна Томова “Българският път в социалната политика (История за прехода, който не свършва)” за присъждане на научната степен „доктор на науките“ по научната специалност 3.3. Политически науки

от проф. Антоний Тодоров, д.п.н., Нов български университет, специалност 3.3. Политически науки

Доц. д-р Татяна Томова е утвърдена изследователка в областта на политическите науки и публичната администрация, както и дългогодишна преподавателка по съответните дисциплини в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тя е натрупала опит в научната си работа в реномирани изследователски организации в България и чужбина, канена е и за преподавателка в други висши учебни заведения.

Представена е дисертация на тема „Българският път в социалната политика“, която е резултат от дългосрочна и упорита изследователска работа в областта на социалната политика – именно в тази област доц. д-р Татяна Томова е известна сред академичната област. Дисертацията е логично продължение на дългогодишните ѝ изследвания, материализирани и в публикувани научни монографии, студии и статии в същата област. Това подсказва един траен изследователски интерес в тази предметна област, която по редица причини остава не особено популярна в България. Ето защо появата на такова изследване представлява важно събитие в българската политология.

Общият подход на представеното изследване следва една логична схема, по същество дедуктивна, избраният метод е холистки, защото изследването се основава на гледната точка на системата (социалната, политическата) в обяснението на конкретния български модел на социална политика (в изследването е предпочетен и с право терминът „българският път“). Изследването представя логично изложение на осмислянето на избраната тема: първата част разглежда социалната политика като инструмент на публичното управление, втората част съпоставя в един прецизен сравнителен анализ наличните модели на социална политика в страните от Западния свят, третата част е специфично разсъждение върху характеристиките и динамиката на българския модел на социална политика.

Авторката с основание обосновава своето изследване (а и като цяло своя изследователски интерес) с два дефицита: единият можем да определим като дефицит на перцепцията за социалната политика като универсален инструмент (а не като специфична черта на левите политики); вторият е дефицит на прилагането на научния инструментариум в публичното управление (наложилият се етос в България изглежда се основава на интуицията на

управляващите и почти напълно изключва използването на утвърдени в научното познание методи на публично управление).

Обяснителният модел на „българския път в социалната политика“ или процесът на конструиране на модела на социална политика в посткомунистическа България се основава на изследването на два фундаментални фактора: единият, наследен от предишния режим, но също зависим от първоначалните решения в хода на демократичния преход (path dependency); другият, заимстването и с това влиянието на идващи от развитите демокрации модели, подсилван от влиянието на международните институции върху публичните политики в България. Именно този избор, който изглежда оправдан, позволява на авторката да направи и основните си изводи, както и да зададе множеството произтичащи от нейното изследване въпроси.

Разбира се, този холистичен подход има своите основания, но ограничава възможността едновременно да се проследи промяната от гледна точка на актьорите и техните перцепции и разбирания (методологически индивидуализъм). В случая съвсем не е лесно да се каже, коя от двете парадигми е по-подходяща и очевидно става въпрос за един обоснован избор. В тази връзка на избраните методи ще отбележа отново труднопреводимото на чужди езици (латинските най-вече) разграничение между предмет и обект, би било по-подходящо да се използва „изследователско поле“ (field) и „предмет“ (subject).

„Основната цел на работата е да анализира актуалния модел на социална политика в България и да очертае възможностите за неговата промяна“, пише авторката. Това предполага наличието на основен изследователски въпрос, чийто формулировка би могла да бъде: какви са условията за промяна на актуалния модел на социална политика в България? Отговорът му изисква сложно изследване, не само на практиките в България, но преди всичко на практиките в развитите общества на Запада, съпоставки на натрупания опит на онова, което наричаме „социална държава“ (политически термин, който няма общоприета академична дефиниция).

Изследването дефинира четири типа социални държави в „териториален аспект“: американски, шведски, британски и германски. Тази класификация стъпва на критичното анализиране на вече съществуващите в академичната литература класификации и в този смисъл е оригинално, защото не приема някоя вече направена класификация. Във времевия план изследването дефинира три парадигми на социалната политика: имперската парадигма на Бисмарк от края на XIX век, кейнсианската парадигма след Голямата криза 1929-1932 и неолибералната парадигма от края на 1970-те години. Така се предлага една сложна класификация, чиято цел е в крайна сметка да изследва условията на социалната политика в една среда на пазарна икономика (капитализъм?). Тази класификация е един от най-съществените приноси на представената дисертация.

В автореферата, който представя напълно коректно съдържанието на дисертацията, са систематизирани 13 изследователски приноси, обединени в 4 групи. Всички те са действително налични, макар да може да се формулират по-добре, по-конкретно и най-вече, да се обобщят. Бих изтъкнал, освен предложената сложна класификация, най-вече следните приноси: а) разработена е система от критерии за типологизация на инструментите на социалната политика; б) доказва се тезата, че от 1990-те започва път, който ограничава следващите промени в политиките; в) доказва се тезата, че новият модел на социална политика в България води до неочаквани резултати, заради особената среда, в която той се прилага.

Ще отбележа, че изследването мобилизира значителна по обем научна литература на няколко езика, която е релевантна към предмета на дисертацията и несъмнено полезна в самото изследване. Тя е използвана коректно и представя тезите на авторите по един разбираем и отговарящ на академичните стандарти начин.

Представеното изследване е мащабно, засяга значителен кръг от изследователски въпроси, затова в едно сравнително кратко становище не е възможно да бъдат засегнати всичките му аспекти. Ще огранича въпросите си към няколко от предложените основни тези, много удобно систематизирани след всяка една от трите глави на дисертацията.

1. Концепцията за публичните политики е свързана с бихейвиоризма в политическата наука и предполага, че действията, които публичните власти предприемат за постигане на публични цели са свързани с цяла поредица от фактори, между които поведението на участниците в процеса...

Ако има такава отстоявана теза, тогава, мисля, че се налага проблемен анализ – този на заинтересованите актьори и техните ресурси. Тогава обяснението ще мине през актьора, а не през системата, т.е. ще се отмести към методологическия индивидуализъм. Но в изследването няма приложение на такъв подход.

2. Социалната политика е въздействие на политическата власт върху социалната структура на обществото, която не води до промяна на системните му характеристики, а по-скоро отговаря на идентифицирани публични проблеми. В условията на модерност пазарното разпределение и потребление се коригира или видоизменя чрез социалната политика...

Такава теза означава, че социалната политика по определение е консервативна, т.е. запазва основните характеристики на системата, част е от хомеостатичния механизъм на системата. Може ли тогава социалната политика да бъде елемент на социалната промяна? И при какви условия? Не е ли такава разбиране за социалната политика присъщо на неолибералната парадигма – като средство единствено за опазване на социалния мир, т.е. на установения социален порядък?

3. Дефиницията на социалната политика като инструмент на публичното управление има няколко следствия. От една страна, ... тя се състои от множество техники, които са съпоставими помежду си единствено от гледна точка на резултатите, до които водят... От друга, изборът на тези инструменти в реална ситуация зависи от особеностите на политическата власт, както и от влиятелните заинтересовани страни и взаимодействието между тях...

Тезата предполага разбиране на социалната политика като технократичен въпрос, който може да се ограничи в „техниките“ или инструментите, които сякаш в това разбиране са неутрални. Но ако те са под влияние на „заинтересовани страни“, вече не са неутрални и може би по принцип не могат да бъдат. Въпросът в по-широк план е, дали социалната политика има етическа рамка и от какво зависи тя?

4. Поради слабото икономическо представяне въведеният пазарен модел на социална политика е променян многократно... Нещо повече – в тези икономически условия, той не може да съществува и поддържането му налага разширяване на ролята на държавата заради стабилизацията и запазването му...

Тезата означава, че пазарният модел на социална политика е всъщност неработещ, че всеки един модел в крайна сметка е съчетание на регулация и конкуренция. Но самата социална политика не е ли всъщност инструмент за преодоляване на „естествената“ конкуренция между индивидите в обществото. Както и всяка политика – не е ли тя винаги инструмент за интеграция, за поддържане на обществената цялост?

Един от най-съществените въпроси, с които се занимава това изследване е от общ характер – за условията на социалната политика в средата на пазарната икономика. Изтъкват се редица ограничения, които спазването на пазарните принципи налагат на редица инструменти на социалната политика. Но всъщност не става ли въпрос изобщо за съвместимостта на социалната политика с пазара? Или изобщо за съвместимостта на социалната политика с капитализма?

Свършено очевидно е, че едно изследване е вероятно толкова по-качествено, колкото повече фундаментални въпроси открива. Затова, мисля, че представената дисертация е свидетелство за едно несъмнено оригинално и със съществен научен принос изследване, което е необходимо за българската политология. На тази основа смятам, че дисертацията отговаря изцяло на изискванията за присъждане на научната степен „доктор на науките“ по научната специалност 3.3. Политически науки на Татяна Томова.

проф. Антоний Тодоров, д.п.н.